

Мандрівка до Буші – свято для душі

З падінням залізної завіси у наших співвітчизників з'явилася можливість подорожувати різними країнами, милуватися тамтешніми пейзажами, відкривати для себе щось нове, цікаве і, навіть, таємниче. Але ж багато цікавого, гарного, дивовижного є і на нашій рідній землі, зокрема, на Вінниччині. У цьому ми, працівники наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, переконалися, відвідавши у 2015 році мальовниче село Бушу, що на Ямпільщині. У 2000 р. на території села було створено Державний історико-культурний заповідник, який вже через рік був визнаний пам'яткою національного значення. Науковий співробітник заповідника Ірина Вікторівна Захарчук повела нас історичними стежками цього мальовничого куточка нашого краю.

Село невелике, оповите легендами й нерозгаданими таємницями. Нині тут нараховується до тисячі осіб. Буша межує з Молдовою, оточена трьома горами: Лисою, Татарською, Леськівкою; обмивається трьома ріками: Бушанкою, Сухою Бушанкою і Мурафою. Працьовитий і волелюбний люд мешкав тут ще за сивої давнини. Буша лежала на торговому шляху з Ясс до Москви, пізніше – неподалік Кучманського шляху. Тут знайдено залишки поселень мисливців на мамонтів, зняряддя скіфської, трипільської, черняхівської культур. Родючі ґрунти, м'який клімат, розкішний рослинний світ, розмаїття і багатство тваринного світу здавна вабили завойовників. Тутешні землі були ареною запеклих битв.

У XVII ст. починається швидка забудова поселення, Буша стала прикордонним містом Брацлавського полку і нараховувала понад 16 тис. населення. У 1654 р. в Буші було сім церков. На той час це було велике місто. Тут на високій скелі височіла укріплена фортеця – «орлине гніздо». Інженер і військовий картограф Гійом Левассер де Боплан стверджував, що Бушанський замок мав 6 веж, які з'єднувалися між собою підземними переходами, в кожній був порохований льох. Історики називали Бушу «Малим Кам'янцем». Тут постійно відбувалися сутички між поляками та козаками. З розповіді Ірини Захарчук, нашого екскурсовода, ми дізналися про найбільшу й найкривавішу трагедію, що сталася в Буші 1654 року.

«Це було у самий розпал великої трагедії, що уготувало польське панство у спілці з прислужниками Лойоли, завзявшись на святиню українського духу, на його буття, – трагедії, що охопила пожарищами всю Україну, пронизала серце в Польщі і під її руїнами закінчилася... Це було тої доби, коли два кривих народи, призначених на дружнє і рівне буття, вчинили між себе розраду, і піднявши стяг на стяг, стали «у дідівську славу дзвонити». Це було восени 1654 року», – писав Михайло Старицький в історичній повісті «Облога Буші».

В кінці листопада 1654 року козаки й польські жовніри зійшлися в нерівному герці. 30-тисячне військо під керівництвом коронного гетьмана Станіслава Потоцького підійшло до Буші. Метою гетьмана було повернення міста під владу короля Речі Посполитої Яна Казимира, адже, згідно з Переяславською угодою, підписаною Богданом Хмельницьким у січні 1654 року, Україна переходила під владу Росії. Польним гетьманом у польському війську був Станіслав Лянцкоронський, а коронним обозним – Стефан Чарнецький, безжальний і жорстокий полководець. Він назавжди запам'ятав, як у битві під Батогом (1652) ледве уникнув смерті: сховався у копиці сіна, звідки спостерігав розправу над декількома тисячами поляків, тому завжди дотримувався думки, що ніякі компроміси з ворогами неможливі. Замок було взято в облогу. Захисники розуміли, що шансів перемогти ворога не було – занадто нерівні сили. Бій був жорстоким і затягим з обох сторін. Заливаючи кров'ю землю, поляки хотіли залякати і поставити захисників на коліна. Бушанці не забули чванливої жорстокості, зв'язаних розправ переможців-поляків з переможеними українцями у повстаннях кінця 16 – початку 17 ст., тому й билися до останнього. Анонімний автор подільської «Римованої хроніки» згадує про двох жінок, які

з косами у руках чинили мужній опір ворогам, пошматувавши не одного ляха. Коли жовніри почали проникати у місто, бій ішов за кожен будинок. Не бажаючи потрапити до рук жовнірів, мешканці самі підпалювали будинки, вчиняли самогубства. Польський історик і письменник Веспасіан Коховський (1633-1700), який перебував у полку С. Чарнецького, засвідчував, що дівчата й жінки з дітьми топилися у глибоких криницях, йшли у полум'я, стрибали з високих скель. Краще смерть, ніж звірячі знущання ворога, наруга над тілом, краще смерть, аніж занастити душу...

Захисники Буші були знищені. Загинули полковники Гречка і Гавратенко. Вдова (за іншими свідченнями донька) вбитого козацького сотника Зависного (в переказах – Мар'яна, за дослідженнями науковців – Олена) зайшла з палаючим смолоскипом у порохований льох. Пролунав потужний вибух – загинули останні захисники, підірвавши себе й жменьку захисників фортеці, що залишилися. Обірвалася нитка не одного десятка тисяч українських поколінь... Разом з собою вибух забрав і третину ворожого війська.

Після цих подій місто перестало існувати. Село з тією ж назвою виникло тільки через кілька десятків років. «Тут земля кров'ю предків покроплена так, що цвісти на ній мусив би вже тільки мак...», – писала Валентина Сторожук. Героїчний подвиг захисників навечно вкарбувався в серця українців, став прикладом для наступних поколінь, а сама Буша стала символом величчя національного духу, нескореності українського народу.

Працівники нашої бібліотеки піднялися на сторожову вежу, яка дивом уціліла під час облоги міста, оглянули музеї етнографії, оборони Буші, археології і гончарства, старовинний цвинтар 18 ст., символічну могилу Мар'яни Зависної, скельний язичницький храм, або капище – найзагадковіше місце в Буші. Тут до цього часу зберігся унікальний наскельний рельєф, на якому – безлисте дерево, півень на одній з його гілок, людина, що стоїть навколішки, олень. Вгорі прямокутник, в якому ще наприкінці XIX століття простежувався напівстертий напис. Століття невблаганно руйнували зображення – напис уже не прочитати. На протилежній стіні, навпроти – також прямокутник з круглим віконцем. У 1883 році професор Володимир Антонович, першим відкрив цю древню пам'ятку для широкого наукового загалу. Виступаючи на 4-му археологічному з'їзді в Одесі сказав, що малюнок у храмі «представляє редчайший тип рисунка не только у нас, но и в Европейской археологии...». Дослідження храму проводилися неодноразово, та науковці не одностайні в часі його виникнення, в тлумаченні загадкового рельєфу на камені.

Храм називають місцем сили, де діє потужний енергетичний потік. А ще це місце називають воротами у потойбіччя, порталом у інший світ. Буша стала туристичною Меккою України. Окрім звичайних туристів це місце вабить до себе екстрасенсів, магів, шаманів, езотериків. Та капище не поспішає розкривати своїх таємниць – мабуть, ще не час.

Плин тисячоліть не змінив прадавніх вірувань наших предків. За словами екскурсовода, у селі ще й досі попереду похоронної процесії несуть курку, «щоб душа на крилах» у кращі світи перенеслась, або «щоб курка розграбала дорогу» до вирію. На тильній стіні на багатьох бушанських хатах можна побачити лише одне маленьке віконечко, як у капищі. Село вважається місцем, де людині можуть відкритися таємниці її минулого, її роду (найчастіше уві сні) і майбутнього, насамперед, про призначення людини на Землі. Дивні дива відбуваються у Буші. Ірина Вікторівна розповіла про недавній випадок, коли одна з учасниць екскурсії, підійшовши до могили Мар'яни Зависної, впала на землю і протягом півгодини вимолювала у неї прощення. На запитання: «Що сталося?» відповіла, що вона була у польському війську, яке взяло в облогу Бушу...

Здавна Буша славиться своїми вишивальницями, килимарницями, ткачами, гончарами. Традиційний для Буші ще один промисел – обробка каменю. Адже пісковиків у селі вистачає й майстровиті люди не перевелися. Щорічно, починаючи з 1986 року на творчі пленери приїздять до Буші митці-каменотеси і лишають витвори своїх рук на землі легендарного села. Поступово просто неба сформувався справжній парк кам'яних

скульптур. Одного разу, коли майстри почали обробляти камінь під майбутню скульптуру, він розколовся на дві частини. Якщо стати між цими частинами і задумати бажання, то, як зауважила наш екскурсивод, воно обов'язково здійсниться. Задумавши бажання, ми вирушили до кришталевого джерела. Вода з нього, збагачена кремнієм, вважається цілющою, чудово тамує спрагу та додає сил. А ще ми смакували смачними стравами Бушанської кухні, придбали на згадку оригінальні сувеніри – вироби тутешніх майстрів. Коли ступаєш на цю землю, здається, що потрапляєш в інший час, інший світ, інший вимір. Зникають звуки, притаманні розвиненій цивілізації. Все тут дихає тишею і спокоєм, чарують аромати землі, нагрітої сонцем, змушує забути про повсякдення і долучитись до чогось високого, величного, вічного.

Подякувавши нашому екскурсиводу – науковому співробітнику заповідника «Буша» Ірині Вікторівні Захарчук за майстерний, глибокий і філософський виклад інформації, вирушили до Державного геологічного заповідника «Гайдамацький Яр», який розкинувся за селом аж на 96 га. Цей казковий каньйон вражає велетенськими скульптурами, створеними вітром, сонцем і дощами. Тридцятиметрові грабові дерева, рідкісні породи вільхи, могутні дуби, широколисті клени утворюють тут суцільне шатро, а велика кількість кущів – суцільні чагарники. Перейшовши дерев'яний місток, рухалися крутими берегами неглибокої й бурхливої річки Бушанки, фотографувалися, пригощалися доспілим глором і тереном, милувалися красою рідної землі.

Погідний осінній день подарував нам незабутню мандрівку одвічними стежками нашого краю. Неодмінно хочемо подякувати профспілковому комітету співробітників Вінницького національного медичного університету, зокрема його голові Матвійчуку Миколі Васильовичу, за організацію чудової екскурсії, унікальну можливість збагатитися духовно, прилучитися до нетлінних предковічних скарбів рідної землі.

Ольга Юрчишина, головний бібліотекар
Вінницького національного медичного
університету імені М.І. Пирогова